

Den sista färden. Paddling i övre Råneälven

Text Fredrik Broman och Hansi Gelter

Älven ger och tar samt bidrar till själens och naturens kretslopp. Att uppleva älven är för oss en nödvändig ingrediens i våra liv och upplevelsen vore intet utan vördnad och respekt för älvens kraft och skönhet.

Fredrik Broman

Friluftsförbundet i Luleå har många äventyrsaktiviteter på programmet. En höjdpunkt är den årliga "veckopaddlingen". Årets planerade tur till eldoradot Sjaunja fick på grund av en sen vår omlokaliseras. De stora sjöarna som leder in i Sjaunja var fortfarande isbelagda veckan innan midsommar. Då vi bestämde oss för att ta oss an den vilda Råneälven. Det är den största av Sveriges outbyggda skogsälvar och rinner genom 21 mil skogsland, från Råne Träsk vid Dundrets fot, till Råneå vid bottenviken.

Vi var en grupp bestående av nio kanotister. Fyra var duktiga försrävar där Janne och Lasse var värst. Förutom forsvana från flera Arctic Canoe Race var de även innehavare av Sveriges blå band i kajak sedan 1997. Undertecknade, Fredrik och Hansi hade bra kanot- och forsvana och tre var mer eller mindre nybörjare. Dessa var en Stockholmare som fått turen i 40-års present samt två studenter från Lund, låt oss kalla dem "skåningarna". Förväntningarna på uppvisande av härliga bad från skånekanoten var därför stora.

Via småvägar och skogsbilvägar forslade vi upp kanoterna längs älven till Råne Träsk nära Gällivare. När vi skumpade fram på grusvägarna norrut, med regnet smattrande mot biltaket, gick tankarna till filmen "Den sista färden". Likheten var slående. Ett gäng förväntansfulla grabbar och en älv, där det 1995 hände en tragisk olycka som svept in den i hotfull mystik hos en stor del av vårt lands befolkning. Här fanns enorma vildmarksområden med varg, ren, älg och strykande björnar samt obygd med lokalbefolkning som de flesta av oss inte visste mycket om. Associationerna till banjomusik, hagelbössor, utstående öron och ond bråd död haglade i bilarna och överröstade ljudet av åskknallarna.

När vi väl kom fram till älvens källa, Råne träsk, lättade himlen och vi kunde i härlig medvind, med Dundret som bakgrund snabbt forcera sjön. Tre kilometer var det till utloppet där några lätta småforsar gav en föraning om vad som skulle komma. Eftersom vi startat sent på söndag eftermiddag avverkade vi endast en kortare sträcka innan vi slog tältläger på en tallhed vid Loutekoski som skulle bli den första utmaningen nästa dag. I lägret dukades det nu upp allehanda läckerheter där harr, nyfångad av Janne blev kvällens gastronomiska höjdpunkt..

Det var frost på tälten då vi vaknade och midsommar om en vecka verkade avlägset, men trots kylan erbjöd andra dagen strålande sol, snabbt rinnande vatten, medvind och lagom svåra forsar. Värmen kom då solen steg och Loutekoski, dagens utmaning, avklarades tidigt på morgonen. Vattenståndet gjorde att den var klassad som en II:a ungefär. Alla klarade sig dock galant och morgonen bjöd på fint fotoljus från rätt riktning. Rutinerade som större delen av gruppen var gick färden snabbt genom åtskilliga kilometer av vildmark. Tallhedar och myrmarker passerade i ett rasande tempo. Spårhunden Lasse skulle naturligtvis alltid ligga först, vilket måste ha varit tungt innan akterpaddlaren från Stockholm började få in paddlingsrutinerna. Färdledaren Mats, förpaddlare i Hansis kanot, lämnade dock gärna Lasses och Jannes kanoter som förpaddlare i forsarna, eftersom de var de mest rutinerade och hade paddlat här tidigare liksom Fredrik. Skåningarna hade fullt upp att hänga med i tempot, men

fixade alla forsarna utan att vara ett ”millimeterteam”. Förpaddlarna var alltid redo att plocka upp dem efter varje svårare parti.

Vattenståndet var högt, men inte extremt högt, och längs stränderna kunde man se de gula blommorna av kabbelekan djup ner i vattnet. Här uppe i inlandet var våren fortfarande på gång, björklöven var små som musöron, vårfåglarna, som bergfink, bofink, rödvingetrast och lövsångare sjöng för fullt. Längs stränderna fladdrade spelande drillsnäppor och i större sel låg sångsvan, småkrak och knipor. Från myrarna lyfte tranor med sina majestätisk rop, ett ljud som kanske mer än något annat är ett signum för det ödsliga skogslandet. Vi kunde se fram emot en resa mot sommaren som skulle råda 11 mil längre nedströms i Mårdsel.

Andra natten övernattade vi i Aitesentrille vid de mysiga timmerstugorna som Stiftelsen Råne älvdal iordningställt. Anläggningen bestod av en övernattningsstuga, en bastu och ett utedass. Här visade sig ett under resan alltid återkommande och intressant fenomen inom gruppen. Fem sekunder efter att vi landstigit såg omgivningen alltid ut som en sprängd sportaffär. Prylar spred sig precis överallt i något som såg ut som ett totalt kaos! Det som skiljer den rutinerade friluftsmänniskan från nybörjaren är dock det organiserade kaoset till skillnad från kaotiskt kaos. Lika snabbt som våra packsäckar exploderade vid landstigningarna, lika snabbt imploderade de (dvs packades ner) när vi skulle iväg. Ett intressant fenomen värt att studera närmare, även inom andra kategorier friluftsmänniskor än paddlare.

Nästa dag var himlen inte lika klar utan gråmulen och kall. Regnskurar kom och gick fast nu hade vi inte tid att tänka på vädret. All uppmärksamhet gick till att ta sig nerför forsarna och inte minst till att memorera deras namn. Skeldåivekoski, Korteseenkoski, Vanhanpaikankoski m.fl. var inte precis det man fick lära sig att uttala i skolan. Vad gäller vädret så gjorde det detsamma om vattnet i kanoten kom från himlen eller forsen. Målet för dagen var stuganläggningen vid Alakoski. Det var en annorlunda sträcka eftersom vi under dagen skulle passera ett parti med 10 kilometer stilla flytande vatten! Annars är det nästa forsar hela vägen. Partiet förgylldes av att vi fick se flera bävvar både uppströms och nedströms Nattavaara och av att himlen sprack upp och bjöd oss på en riktigt varm eftermiddag. Vid landsvägsbron, mellan Nattavaara och Nattavaara Station, tog vi en paus och gick den knappa kilometern till affären. Där köpte vi glass för att svalka oss och fyllde på förrådet med lägereldsdricka. På kvällen då vi kom fram till stugan samlades vi runt en rejäl brasa av timmerstockar och tjärved. I dess sken diskuterades sedan livets väsentligheter in på småtimmarna. Det praktiska med kanotturer är att utrymmet för matvaror och drycker ter sig oändligt om man jämför med en fjälltur. Antagligen en tungt vägande orsak till att den här paddelturen gick till Friluftfrämjandets gourmet-historia! Flintastekar, lax, pasta med grönmöggelost, renkött m.m. blandades med nyfiskad harr, för att inte tala om tillhörande drycker som öl, rödviner, exklusiva wiskysorter m.m. Självklart eldades bastun upp med tillhörande dopp i det 12 gradiga vattnet.

Resten av resan existerade inget lugnt vatten. Framför oss väntade vilt brusande forsar med bland annat de exotiskt klingande namnen Alakoski, Lomontikoski, Myllykoski, Mäntysaarinkoski, Torisforsen, Mourkaforsen, Storkroken, Storholmforsen och Snaskoforsen. Onsdagens mål blev Storkroken. Ännu en stuganläggning som råkade ligga på en dagsturs avstånd. Älven hade nu blivit stridare. Framförallt efter Nattavaara där biflödet Venetjoki fyllt på älven rejält. En fördel med mer vatten är att det blir glesare mellan stenarna och att man kan välja fler vägar genom forsarna. Man upplever även sin litenhet inför älven då den ökar i storlek och volym. Respekten för det strömmande vattnet är stor och man ska inte tveka att bära förbi partier som känns för svåra. Mourkafors, som vi nådde på eftermiddagen, var just

ett sådant ställe. I rådande vattenstånd var den en klar IV:a med kraftiga virvelbildningar, dånande trappor och skummande valsar. Här kom turens första ”lyft”. Vi bar packningen och kanoterna en dryg kilometer nerför de värsta partierna av forsen. Här lämnade vi kanoterna och bar sedan ner packningen till slutet av forsen för att sedan paddla de lättade kanoterna ner till packningen. Allt gick bra även fast flera vattenfyllda rejält. Vi fortsatte de sista sex kilometrarna fyllda av adrenalin eftersom älven föll bra hela vägen fram till Storkroken. Ännu en lägereld tändes och den evigt ljusa norrbottensnatten var vår bästa vän.

Vi hade nu ungefär två mil kvar till Mårdsel men bestämde oss för att göra ännu en övernattningsstrax uppströms målet. Torsdagen var ännu en dag då älven föll undan ordentligt. Pakkoforsen var en av höjdpunkterna. Här strömmade älven snabbt genom en ravin och gjorde en snäv ”vänsterhöger” innan ett dropp, med en förrädisk klippa på vänster sida av älven. Alla stannade och rekade, sen åkte de rutinerade före för att vara mottagningskommité åt de mindre erfarna. Det behövdes dock inte: T.o.m. skåningarna lyckades, med minst lika mycket tur som skicklighet, att undvika fallgroparna i forsen.

Vid Hällforsen fick vi uppleva ett hyfsat dropp, dvs en kant att ta sig över. Alla klarade utmaningen galant. Så småningom började återigen klippor att omge älven och vi nådde fram till det beryktade Karsbergfallet, en klar IV:a. Här pressas älven ihop i en trång ravin och vattnet rusar med enorm kraft nedför fallet med skräckinjagande höga dropp och ännu mäktigare valsar. Här rekade vi ordentligt och bar förbi all packning. Under stor spänning och med maximal säkerhetsuppbackning tog sig sedan Jannes och Lasses kanoter nedför fallen utan större problem. Bägge var försedda med kapell för att förhindra att ta in vatten när kanoten grävde sig djupt ner i valsarna. Mats och Hansi var därför ganska spända eftersom de skulle paddla med en öppen kanot utan kapell. Ett enda misstag skulle medföra en vattenfylld kanot på ett ögonblick. Med en noggrant planerad rutt och ett formidabelt samarbete styrde de mirakulöst kanoten förbi alla faror tjutande av upphetsning. Till allas förvåning hade de inte fått in en droppe vatten i kanoten där Lasses och Jannes kappelförsedda kanoter översköljts av enorma vågor. Vilket äventyr! och nu var det skåningarnas tur! Alla förväntade sig en rejäl vurpa i strömmen, men till allas snopna förvåning sveptes de återigen, med en stor portion tur, igenom fallen. Visserligen fyllde de kanoten ordentligt men de var helskinnade. Däremot höll de på att välta nedanför fallet när de skulle ur strömmen. Starkt jobbat Skåne!

Ett par km nedströms äventyret övernattade vi på strandbrinken där vi satte upp ett vindskydd för att skydda oss mot regnskurarna som hela dagen hade förföljt oss. Myggen var närvarande men inte besvärande. Vi hittade en minnessten efter en man som dött i älven i början av seklet. Vi kom fram till att han antagligen förolyckats under arbetet med att flotta timmer. Inte ett helt ofarligt yrke. I vördnad för älvens krafter uppstod en stund av tystnad och vi återvände till lägerelden. Nu skulle vi prova det beryktade skvatramet, en myrväxt som ersatte humlen i vikingarnas mjöd och via sitt gift gjorde att de gick bärsärkagång. För säkerhets skull gömde vi först alla knivar och yxor. Sedan avsmakade vi under andakt den magiska drycken skvatramte. Vad som sedan hände kan tyvärr inte förtäljas!

Sista dagen hade vi bara mindre lätta forsar hela vägen ner till Mårdsel som dock gjorde färden snabb och behaglig. Endast sista forsen, Båthusforsen, var en utmaning på grund av sin längd och stenighet. Skånekanoten kom in i forsen sist och när kanoten inte dök upp efter älvkröken där vi väntade började vi bli oroliga. Har de ändå till sist kapsejsat? Ett gäng stannade kvar medan några började springa upp längs älvkanten, med det visade sig att de ”bara” hade vattenfyllt kanoten och var tvungna att ta sig iland för att tömma den.

Häriifrån var det nu lugnt vatten de sista kilometrarna till Mårdsel som var slutstationen på vår färd. Inga olyckor, inga skador, inga farliga vildmarksbor utan bara en massa häftiga äventyr - precis som en Främjaretur ska vara.

En äldre man mötte oss när vi klev iland och vi kunde inte låta bli att fråga om minnesstenen vid älven en bit uppströms.

-Jaså han! Han dog av svagt hjärta när han satt på en sten vid älven. Han bara föll ihop.

Visst är det underligt?!

Faktaruta

Råne Älvdal ligger mellan Luleå och Kalix älvdalar. Råneälven är en skogsälv i den bemärkelsen att den inte tar sitt vatten från fjällen utan från skogslandet kring Gällivare. Den är Sveriges största outbyggda skogsälv med en längd av 210 kilometer. De övre delarna rinner genom stora vildmarksområden och endast de sista 4-5 milerna är omgivna av byar och jordbruksmark.. Det fanns och finns fortfarande utbyggnadsplaner, men sedan mitten på 80-talet är älven skyddad i naturresurslagen.

Stiftelsen Råne Älvdal har sedan 1994 verkat för att utveckla turism och näringsliv i älvdalen. De har uppfört stuganläggningar i älvdalen som är öppna för allmänheten året runt. Till stiftelsens kontor kan man ringa om man har frågor inför ett eventuellt besök. Kontoret ligger i Älvgården i Gunnarsbyn. Man kan även ringa turistbyråerna i de kommuner som älven rinner igenom. Gällivare, Jokkmokk. Boden och Luleå. Ett flertal guideföretag har även etablerat sig och erbjuder allt från bastuflotte till hundspann. Kanoter kan hyras på älvgården i Niemisel.

Telefonnummer:

Stiftelsen Råne Älvdal: 0924/21365

Bodens kommun turistbyrå: 0921/62410

Luleå kommun turistbyrå: 0920/293500

Gällivare kommun turistbyrå: 0970/16660

Jokkmokks kommun turistbyrå: 0971/17257

Råne älvdals hemsida: www.ranealvdal.com

Författarna

Fredrik Broman bor i Sävast men har sina rötter i älvdalen. Han är snart färdig grundskollärare och fotograferar på halvtid vid sidan av studierna på Luleå Tekniska Universitet.

Hansi Gelter är biolog och arbetar vid lärarutbildningarna på Luleå Tekniska Universitet. Han är aktiv i friluftsförbundet och är distriktsledare i Norrbotten för fjäll, klättring och MTB.